

Ekonomika života: Ekumenický koncept zo stredoeurópskej perspektívy

Pavol Bargár

Economy of Life: An Ecumenical Concept from the Central European Perspective The concept of “economy of life” counts among major ecumenical catchwords today. Although having had a longer history in the ecumenical movement, the concept was in detail elaborated by a WCC-initiated program focused on “eradicating poverty, challenging wealth accumulation, and safeguarding ecological integrity,” after the 9th General Assembly of the World Council of Churches (WCC) in Porto Alegre, Brazil, in 2006. The present paper will explore various aspects of the concept, concentrating not only on its economic, but also social, political, cultural, and ecological relevance. Such an exploration will be pursued in two main lines. The first one can be referred to as “deconstructive” as the paper will strive to critique the concept from the central European perspective, with a particular regard to the communist and post-communist experience. Conversely, the second line will be more “constructive”. It will seek to elaborate some of the points related to the concept of “economy of life” that can be potentially fruitful for Christian practice/mission and reflection in central Europe. The aim of the paper is thus to critically investigate this comprehensive hermeneutical framework, paying a particular attention to its contextually relevant missiological implications. The paper will use a hermeneutical method, consisting of the critical textual analysis of relevant documents (especially of the WCC provenance) and of constructive missiological reflection.

Úvod

Koncept „ekonomiky života“ (angl. *economy of life*) v súčasnosti patrí medzi hlavné heslá ekumenického diskurzu.¹ Tento článok skúma rozličné aspekty tohto konceptu, pričom sa nesústreďuje len na jeho ekonomickú, ale taktiež sociálnu, politickú, kultúrnu a ekologickú relevantnosť. Článok najprv predstaví samotný koncept a jeho biblické a teologické základy. Následne sa zameria na analýzu, ktorá je vedená po dvoch líniách. Prvú líniu je možné označiť ako „dekonštruktívnu“, pretože sa pokúsi o kritiku daného konceptu zo stredoeurópskej perspektívy kladúcej osobitý dôraz na skúsenosť života v komunistickej a postkomunistickej spoločnosti. Naopak, druhá línia chce byť „konštruktívna“. Pokúsi sa o rozpracovanie niektorých aspektov spojených s konceptom „ekonomiky života“, ktoré by

---

1 Táto práca bola podporená programom Univerzitého výskumného centra UK č. 204052.

mohli byť potenciálne prínosnými pre kresťanskú prax/misiu a reflexiu v kontexte strednej Európy. Cieľom článku je teda kritické skúmanie tohto komplexného hermeneutického rámca, ktoré bude mať na zreteli jeho kontextuálne relevantné misiologické implikácie.

Charakteristika konceptu ekonomiky života

Už od Valného zhromaždenia Svetovej rady cirkví (SRC) v Nairobi v Keni v roku 1975 sa v rámci ekumenického hnutia kládol silný dôraz na podporu sociálne spravodlivých, udržateľných a participatívnych komunít. Táto predstava vychádzala z prepojenosti sociálnych, ekonomických a ekologických dimenzií života.² K jej následnému podrobnejšiemu rozpracovaniu došlo vo Výzve AGAPE, ktorá bola predstavená Valnému zhromaždeniu SRC v brazílskom Porto Alegre v roku 2006.³

Táto výzva bola vyústením predchádzajúceho študijného procesu skúmajúceho alternatívne formy globalizácie, ktoré by brali do úvahy ľudí i zem (*AGAPE – Alternative Globalization Addressing People and Earth*).⁴ Hoci Výzva AGAPE ešte explicitne nepoužila výraz „ekonomika života“, vyjadřila základnú myšlienku s ním spojenú tým, že hovorila o Božej domácnosti života.⁵ Výzva AGAPE dala SRC impulz pre zahájenie 6-ročného programu zameraného na „odstránenie chudoby, kritické prehodnotenie myšlienky hromadenia bohatstva a zabezpečenie ekologickej celistvosti.“⁶ Program vychádzal z predpokladu, že chudoba, bohatstvo a ekológia

2 Porov. Athena Peralta, „Poverty, Wealth and Ecology“, 2009, dostupné online na: www.wscfap.org/resources/perspectives/2009/2009-peralta_poverty.html (zobrazené 16. 11. 2017).

3 Pozri Svetová rada cirkví, *Alternative Globalization Addressing People and Earth – AGAPE: A Call to Love and Action*, 2005: dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/folder/documents-pdf/pb-06-agape.pdf> (zobrazené 19. 4. 2018).

4 Viac informácií o danom študijnom procese ako celku je možné nájsť v Svetová rada cirkví, *Alternative Globalization Addressing People and Earth (AGAPE): A Background Document*, Geneva: World Council of Churches, 2005.

5 Porov. starý grécky termín pre domácnosť, *oikos*.

6 Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All: A Call to Action*, uverejnené 19. júla 2012, dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/poverty-wealth-and-ecology/neoliberal-paradigm/agape-call-for-action-2012/economy-of-life-justice-and-peace-for-all> (zobrazené 19. 4. 2018).

(*PWE – poverty, wealth, ecology*) sú vzájomne prepojené.⁷ Po sérii regionálnych štúdií a konzultácií vyústil do celosvetového fóra, ktoré sa v roku 2012 konalo v meste Bogor v Indonézii. Na tomto fóre bola predstavená výzva ku konaniu v prospech ekonomiky života, spravodlivosti a pokoja pre všetkých (*Economy of Life, Justice, and Peace for All*). Táto už svojou podstatou venovala explicitnú pozornosť otázke ekonomiky života. Je významné, že prílohou zmieňovanej výzvy bol ďalší, o niečo starší dokument venovaný téme ekonomiky života, totiž vyhlásenie SRC k otázke spravodlivých financií a ekonomiky života.⁸

Skutočnosť, že koncept ekonomiky života sa v poslednej dobe stal v ekumenických kruhoch kľúčovým, len podčiarkuje vznik a prijatie ďalších vyhlásení využívajúcich rétoriku tohto teologického pojmu. Medzi najdôležitejšie z nich patrí *Vyhlásenie zo São Paula: Medzinárodná transformácia finančníctva v prospech ekonomiky života*⁹ a *Spoločne k životu: Misia a evanjelizácia v meniacich sa kontextoch*.¹⁰ Doteraz posledný tematický dokument SRC predstavuje *Ekonomika života: Pozvanie k teologickej reflexii a konaniu*.¹¹ Ide o správu z teologickej konferencie venova-

---

7 Materiály a závery k európskej časti tohto programu konaného v spolupráci s Konferenciou európskych cirkví pozri v Peter Pavlovič (ed.), *Poverty, Wealth and Ecology in Europe: Call for Climate Justice*, Brusel: Church and Society Commission of the Conference of European Churches, 2011.

8 Pozri Svetová rada cirkví, *Statement on Just Finance and the Economy of Life*, uverejnené 2. septembra 2009, dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/2009/report-on-public-issues/statement-on-just-finance-and-the-economy-of-life> (zobrazené 19. 4. 2018).

9 Pozri Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement: International Financial Transformation for the Economy of Life*, uverejnené 5. októbra 2012, dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/poverty-wealth-and-ecology/finance-speculation-debt/sao-paulo-statement-international-financial-transformation-for-the-economy-of-life> (zobrazené 19. 4. 2018).

10 Pozri Svetová rada cirkví, *Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes*, uverejnené 5. septembra 2012, dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/mission-and-evangelism/together-towards-life-mission-and-evangelism-in-changing-landscapes> (zobrazené 19. 4. 2018).

11 Pozri Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation to Theological Reflection and Action*, uverejnené 28. novembra 2014, dostupné online na: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/poverty-wealth-and-ecology/economy-of-life-an-invitation-to-theological-reflection-and-action> (zobrazené 19. 4. 2018).

nej téme ekonomiky života, ktorá sa uskutočnila v indickom Chennai v dňoch 24.–27. októbra 2014. Pozýva cirkvi, teologické školy a ostatných partnerov z celého sveta k zapojeniu sa do intenzívnejšej teologickej reflexie a praxe na túto tému.

Tieto ekumenické dokumenty ekonomiku života charakterizujú ako „etickú, spravodlivú a demokratickú globálnu finančnú architektúru.“¹² Takáto definícia má priamy dopad na teologické uchopenie práce a ekonomických otázok. Je očividne koncipovaná v priamom protiklade k v súčasnosti dominantnému ekonomickému modelu globálneho neoliberalizmu, ako jeho alternatíva.¹³ Ako taká je založená na princípoch čestnosti, sociálnej spravodlivosti, ľudskej dôstojnosti, vzájomnej zodpovednosti a ekologickej udržateľnosti. Ako nová paradigma ekonomického vývoja by mala zahŕňať „vzťahy, starostlivosť a zľutovanie, solidaritu a lásku, estetiku a etiku života, participáciu a oslavu, kultúrnu rozmanitosť a vitalitu života v spoločenstve.“¹⁴

Kľúčovým rysom tohto modelu je spoločné rozhodovanie o dôležitých otázkach zamerané na zlepšenie postavenia jednotlivcov i spoločenstiev, spĺňajúce potreby ľudí i životného prostredia a uchováajúce zdroje nevyhnutné pre udržanie života.¹⁵ Ako to vyjadruje Athena Peralta, „v ekonomike života dochádza k prerozdeľovaniu moci a všetci ľudia – bez ohľadu na spoločenskú triedu, pohlavie, rasu/etnicitu, vek, schopnosti, sexuálnu orientáciu či náboženstvo – sú zapájaní do rozhodovacích procesov, a to na všetkých úrovniach – od domácností až po globálnu ekonomiku.“¹⁶

Ostatné dôležité znaky zahŕňajú odpustenie, starostlivosť a spravodlivosť – v priamom protiklade ku ekonomikám fungujúcim na princípe dlhu. Ekonomiku života je možné charakterizovať, slovami *Vyhlásenie zo São Paula*, ako „ekonomiku manny, ktorá poskytuje všetkým potrebné ve-

12 Svetová rada cirkví, *Statement on Just Finance*, ods. 7.

13 Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation*, 2. Zatiaľ pravdepodobne najostrejšiu ekumenickú (či, presnejšie povedané, reformovanú) kritiku globálneho neoliberalizmu predstavuje *Vyznanie z Akkry* (2004). Porov. Svetová aliancia reformovaných cirkví, *The Accra Confession: Covenanting for Justice in the Economy and the Earth*, dostupné online na: <http://wrcrc.ch/accra/the-accra-confession> (zobrazené 19. 4. 2018).

14 Svetová rada cirkví, *Statement on Just Finance*, ods. 9.

15 Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 25.

16 Athena Peralta, „Mission Together toward Economy of Life: Feminist Perspectives“, *International Review of Mission* 104, 1 (April 2015): 61-68, tu 64.

ci v dostatočnom množstve a popiera myšlienku chamtivosti.¹⁷ A je to práve tzv. kultúra chamtivosti, ktorú sa koncept ekonomiky života snaží prekonať. Niekoľko strategických návrhov na dosiahnutie tohto cieľa bolo predstavených predovšetkým v dokumente *Ekonomika života, spravodlivosti a pokoja pre všetkých*. Tieto spravidla vychádzajú z myšlienky partnerstva medzi cirkvami a občianskou spoločnosťou s cieľom „diskutovať o parametroch nového medzinárodného finančného a ekonomického usporiadania, presadzovať životodarné poľnohospodárstvo a budovať ekonomiky založené na solidarite.“¹⁸

Navrhované stratégie a metodológie usilujúce o realizáciu ekonomiky života zahŕňajú kritickú sebareflexiu, duchovnú obnovu, účasť marginalizovaných v rozhodovacích procesoch, otvorený dialóg medzi rozličnými partnermi na globálnom Severe i globálnom Juhu vrátane cirkví, občianskej spoločnosti a štátnych orgánov, spravodlivé daňové systémy, spoločné advokačné kampane zahŕňajúce rozličných aktérov na všetkých úrovniach zacielené na systémové zmeny vedúce k „odstráneniu chudoby a prerozdeleniu bohatstva“, ekologicky uvedomelé ekonomické správanie, atď.¹⁹

Príslušné dokumenty nezabudnú podčiarknuť, že koncept ekonomiky života je založený na sérii biblických a teologických základov. Východiskovou premisou je, že ľudské bytosti stvoril Boh ako súčasť širšieho pleťva života (*web of life*). Téza znie, že existuje organická súvislosť medzi životom Božím a životom Božieho stvorenia, ktoré je vnímané ako v zásade dobré. Z toho vyplýva bezodplatná Božia ponuka života v plnosti pre všetkých. Vízia takéhoto života v plnosti a následne aj ekonomiky života náchádza svoj vzor v predstave Trojice, ktorú charakterizuje vzájomnosť, reciprocita, partnerstvo a milujúca láskavosť. Kresťania veria, že táto vízia sa stala konkrétnou skutočnosťou v Božom sebazjavení v Ježišovi Kristovi.

Tejto predstave ekonomiky života dáva dôveryhodnosť a silu transformatívna spiritualita prízvukujúca vzájomnú prepojenosť a závislosť celého

---

17 Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 234. Nakoľko tento dokument SRC nie je vybavený číslovaním na odseky, pre ľahšiu orientáciu čitateľa ho v tomto článku citujem, udávajúc pritom čísla stránok, z verzie publikovanej Mélisande Lorke a Dietrich Werner (eds.), *Ecumenical Visions for the 21st Century: A Reader for Theological Education*, Ženeva: WCC Publications, 2013, 233–240. K „ekonomike manny“ pozri tiež Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation*, 3.

18 Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 19.

19 Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 25 a 26.

stvorenia.²⁰ A napokon, v argumentácii v prospech ekonomiky života sa niekedy používa teologický termín *koinonia*. Ekonomika života je potom vnímaná ako vyjadrenie, či dokonca stelesnenie Božej vízie pre ľudstvo a celé stvorenie. *Koinonia* sa zakladá na úcte a rešpekte voči blížnemu, keď Boh žije uprostred ľudí, aby vytváral nové formy ľudskej solidarity. *Koinonia* ako Božie spoločenstvo však zahŕňa celé stvorenie – ľudské i neľudské bytosti. Solidarita a vzájomná závislosť sa teda týka celej pozemskej komunity. *Koinonia* si preto vyžaduje, aby bola pozornosť a starostlivosť venovaná celému stvoreniu; iba tak sa môže dobre dariť všetkým komunitám. Existencia s výhľadom na *koinoniu* si vyžaduje radikálnu skúsenosť transformácie (*metanoia*) umožňujúcu nové spôsoby spoločného života, ktorý reflektuje spravodlivosť a pokoj.²¹

Kritika konceptu ekonomiky života

Hoci analyzovaný koncept je nepochybne inšpiratívny a relevantný, spája sa s ním hneď niekoľko otáznych aspektov, ktoré je nutné posúdiť kriticky. Po prvé, koncept ekonomiky života býva prezentovaný ako alternatíva ku aktuálne prevládajúcemu modelu globálneho neoliberalného kapitalizmu.²² Kritériá a rámec pre jeho praktické uskutočnenie zahŕňajú potrebu prekonať chamtivosť; sociálnu inklúziu založenú na presvedčení, že ľudia nedefinuje ich ekonomická hodnota, ale ich nescudziteľná dôstojnosť bytostí stvorených na Boží obraz; genderovú a ekologickú spravodlivosť; nádej, že existujú alternatívy k statusu quo; a priame spojenie medzi ekonomikou a spiritualitou.²³ Na dosiahnutie tohto cieľa bolo navrhnutých niekoľko bezprostredných a strednodobých krokov, ale aj štrukturálnych zmien.²⁴ Prirodzene, tento fakt ešte nemusí byť nutne sám osebe problematickým. Problematickým je však, podľa môjho názoru, spôsob, akým sú tieto návrhy v príslušných ekumenických dokumentoch prezentované. Ich diskurz je monologický; tieto dokumenty namiesto argumentácie

²⁰ Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 2, 3, 5 a 7.

²¹ K diskusií o koncepte *koinonia* v tejto súvislosti pozri napr. Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation*, 1–2 a 7–9.

²² Porov. Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 235.

²³ Porov. Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 235–236.

²⁴ Porov. Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 236–239. Porov. tiež Svetová rada cirkví, *Statement on Just Finance*, ods. 7.

v kontexte ekonomických teórií jednoducho „hlásajú“ svoje stanovisko z teologických pozícií. v konečnom dôsledku sú preto neúčinné, pretože nedokážu vstúpiť do širšieho ekonomického diskurzu. Ich diskurz nie je interdisciplinárny. Ide o výslovne teologický diskurz teoretizujúci o ekonomických otázkach. To, čo Mika Vähäkangas tvrdí v súvislosti s apoštolskou exhortáciou pápeža Františka *Evangelii gaudium*, je možné vzťahovať aj na ekumenický diskurz týkajúci sa ekonomiky života:

Hoci *Evangelii gaudium* zaujíma pozíciu, ktorá je otvorená nielen pre pozitívne prijatie, ale aj pre kritiku v ekonomickom i politickom diskurze, najväčšia prekážka plnohodnotnej interakcie (s Františkovým postojom) v oboch týchto sférach spočíva v tom, že argumenty v prospech tohto postoja sú poskytnuté len z teologickej a etickej perspektívy. Nie je jasné, či tento postoj vychádza z dôkladnej analýzy spoločnosti a globalizácie. Ekonóm alebo politológ, ktorý nesúhlasí s pápežom, preto môže *Evangelii gaudium* jednoducho zmiest zo stola s tvrdením, že táto exhortácia stavia na nesprávnej analýze. Následkom toho tento dokument zostáva len čiastočne otvoreným ekonomickým a politologickým diskurzom a vyžaduje si ďalší ambiciózny dialóg s odborníkmi z týchto disciplín, s ktorými, ako sa javí, chce byť v interakcii.²⁵

Som presvedčený, že ekumenický koncept ekonomiky života by mal oveľa väčšiu presvedčivosť, ak by bol vytváraný v kontexte dialógu s rozmanitými ekonomickými perspektívami a prístupmi. Ide o pomerne náročnú úlohu, nakoľko postoje, ktoré dané ekumenické dokumenty zastávajú, stoja väčšinou za hranicou možnosti akejkoľvek teoretickej či empirickej verifikácie.²⁶ Každopádne, otvorený dialogický prístup je tu absolútne zásadný. Hoci teológovia sa nemusia nevyhnutne stať vyškolenými ekonómami, mali by pozorne načúvať iným hlasom vyjadrujúcim sa k relevantným témam, ak chcú, aby ostatní zase načúvali ich hlasu.²⁷

---

25 Mika Vähäkangas, „The Economy and Money in Three Recent Mission Documents“, *International Review of Mission* 104, 2 (November 2015): 291–301, tu 298.

26 Porov. Stephen Bevans, „Together towards Life: Reflections on the Proposed WCC Mission Statement“, nepublikovaný článok, ktorý zaznel ako prednáška adresovaná finskym luteránskym teológom (August 2013), 7–8. Bevans v tejto súvislosti odkazuje na Eugene Ahner, *Business Ethics: Making a Life, Not Just a Living*, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2007, 1–24.

27 Porov. Vähäkangas, The Economy and Money, 301. Vhodný príklad takéhoto konštruktívneho prístupu predstavuje nedávno knižne vydaný projekt dvojice katolíckych bádateľov Paul Babie a Michael Trainor: Pozri Paul Babie – Michael Trainor, *Neoliberalism and the Biblical Voice: Owning and Consuming*, New York a Abingdon: Routledge, 2018.

Po druhé, dokumenty presadzujúce koncept ekonomiky života tvrdia, že existujú alternatívy k dominantnému ekonomickému poriadku:

Ludia žijúci v chudobe a nedostatku v dôsledku neoliberalných finančných systémov jasne ukazujú, že alternatívne životodarné ekonomiky existujú a majú vplyv na každodenné životy miliónov ľudí, predovšetkým spomedzi pôvodných obyvateľov. Práve na tieto iniciatívy sa musíme obrátiť, ak chceme hľadať kritériá pre skutočne nosnú alternatívu.²⁸

Je však otázne, či takéto alternatívy sú udržateľné z dlhodobého hľadiska, ba čo viac, či sú uskutočniteľné v makroekonomickom meradle, keďže ide spravidla o poľnohospodárstvo malého rozsahu, fair trade, atď.²⁹ Ako problematická sa javí taktiež skutočnosť, že takéto príklady zväčša idealizujú život pôvodných národov.³⁰ V spoločnosti, ktorá je v rozhodujúcej miere závislá na internete a mobilných komunikačných technológiách a ktorá je zvyknutá bežne cestovať po celom svete, sa nejaví príliš realistické volať po tomto spôsobe života. Navyše, dejiny strednej a východnej Európy v 20. storočí predstavujú príklad strašného zlyhania jednej takejto alternatívy, konkrétne socializmu s jeho plánovanou ekonomikou. Táto skúsenosť nás varuje pred príliš rýchlym a entuziastickým prijímaním akýchkoľvek ekonomických alternatív bez predchádzajúceho dôkladného a kritického skúmania. Navyše je naivné očakávať, že nespravodlivosť a útlak automaticky vymiznú následkom prostej zmeny ekonomického systému.³¹

Po tretie, postkomunistická skúsenosť nám pomáha uvedomiť si ešte jednu skutočnosť týkajúcu sa slobody a spravodlivosti. Ekumenický diskurz týkajúci sa ekonomiky života považuje súčasné globálne ekonomické a finančné štruktúry za nedemokratické, pretože sú ovládané úzkou ekonomickou, finančnou a politickou elitou.³² Namiesto toho navrhuje sústrediť sa na zabezpečenie toho, aby sa finančné trhy a ekonomika stali

28 Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 235–236.

29 Príklady takýchto iniciatív pozri v Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation*, 2.

30 Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life: An Invitation*, 6.

31 Porov. Pavol Bargár, „Mission in New Contexts: Post-Communist Europe in Dialogue with *Together towards Life*“, *The Ecumenical Review* 66, 1 (March 2014): 72–81, predovšetkým 74–76.

32 Porov. Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 236.

súčasťou skutočne demokratických rozhodovacích procesov.³³ Spravodlivosť býva považovaná za hnaciu silu pre hospodárstvo, spoločnosť a životné prostredie/stvorenie v ekonomike života.³⁴ Práve spravodlivosť je uhoľným kameňom celého konceptu, pretože má zaistiť túžobne očakávaný život v plnosti pre všetkých.

Predkladaný koncept ekonomiky života zároveň kladie dôraz na ľudské práva a dôstojnosť.³⁵ Tieto dva princípy, tj. spravodlivosť, na jednej strane, a ľudské práva, demokracia a sloboda na strane druhej sa však dostávajú do vzájomného napätia až konfliktu, keď koncept ekonomiky života začína počítať s „politikou a systémovými zmenami vedúcimi k ... prerozdeleniu bohatstva.“³⁶

Skúsenosť s komunizmom nás naliehavo učí, že prerozdelenie bohatstva spravdla nebýva ani demokratické a, v konečnom dôsledku, ani spravodlivé. Filozof Max Horkheimer ponúka užitočné postrehy na túto tému v televíznom rozhovore, ktoré poskytol v roku 1969 a ktoré bolo venované kritickej teórii. Horkheimer vo svojej kritike Karla Marxa tvrdí, že sloboda a spravodlivosť sú dialektickými konceptami. Dôsledkom je, že viacej slobody nevyhnutne znamená menej spravodlivosti a viacej spravodlivosti zase menej slobody.³⁷ Táto téza bezprostredne vedie k otázke, či je vôbec možné predstaviť si slobodnú demokratickú spoločnosť, ktorá by bola skutočne spravodlivou – a obrátene. Následne sa ponúka otázka, akým spôsobom usilovať o realizáciu takejto spoločnosti. Ak chce byť skutočne presvedčivý, ekumenický diskurz na tému ekonomiky života musí vziať túto dialektiku slobody a spravodlivosti nanajvýš vážne a potom z nej vyvodit' príslušné dôsledky.

Posledný bod mojej kritiky sa dotýka veľmi zaujímavej argumentačnej línie, ktorá býva často vedená v súvislosti s tematikou ekonomiky života. Týka sa interpretácie tohto konceptu z feministickej perspektívy. Autori

---

33 Porov. Svetová rada cirkví, *São Paulo Statement*, 236; Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 25; a Svetová rada cirkví, *Statement on Just Finance*, ods. 9.

34 Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 9.

35 Porov. Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 22 a 25.

36 Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 26.

37 Rozhovor je dostupný online na <http://socialtheoryapplied.com/2014/10/03/4204/> (zobrazené 20. 4. 2018).

ako Athena Peralta ponúkli feministickú kritiku úzkeho pochopenia ekonomiky:

Disciplína feministickej ekonómie spochybňuje konzumné a na peňažnom hodnotovom systéme založené hybné procesy globalizovaného vykorisťovania a neobmedzeného ekonomického rozmachu tým, že rozširuje úzku konceptualizáciu ekonomiky tak, aby sa do nej vošla aj oblasť sociálnej reprodukcie a práca v zmysle starostlivosti o iných, ako aj tým, že vznáša námietky voči hlavnému prúdu ekonomických noriem akými sú chamtivosť, egoizmus, konkurenčný boj a individualizmus.

Namiesto toho presadzujú feministický pohľad na ekonomiku, ktorý – ako tvrdia – je v súlade s konceptom ekonomiky života. Ich téza znie, že tento feministický pohľad

nanovo definuje význam a účel ekonómie a ekonomiky ako produkcie a reprodukcie života. Inými slovami, práve starostlivosť o všetok život, vrátane slabých a zraniteľných, ľudí i ostatné tvory – a nie hromadenie osobného či korporáčného bohatstva a neustále stúpajúca krivka HDP – sa stáva centrálnym zámerom akéhokoľvek ekonomického systému.³⁸

Hoci pokus uchopiť ekonomiku života z feministickej perspektívy je sám osebe chvályhodným počínom, zdá sa, že Peralta padá do pasce esencionalizmu, keď pracuje so stereotypným obrazom žien bezpodmienečne im pripisujúc vlastnosti ako empatia, solidarita, láskavosť, milosrdenstvo, atď.³⁹ Takýto esencionalizmus sa však javí ako nevhodný, nakoľko koncipovaná ekonomika života musí byť inkluzívna aj s ohľadom na rodové faktory.

Konštruktívne rozpracovanie

Bolo by však veľkou chybou zavrhnúť tento ekumenický koncept z dôvodu jeho slabín. Posledná časť tohto článku sa preto bude venovať skúmaniu niekoľkých možných aspektov vhodných pre konštruktívne uchopenie daného konceptu.

Po prvé, ekonomika života predstavuje obsahovo veľmi bohatý a inšpiratívny pojem, pretože v sebe integruje ekonomické, spoločenské/kultúrne a ekologické rozmery. Ako príklad je možné uviesť *Výzvu AGAPE*, ktorá usiluje o svedectvo a službu v prospech všetkých ľudí i zeme; zasa-

³⁸ Peralta, *Mission Together toward Economy of Life*, 65.

³⁹ Porov. Peralta, *Mission Together toward Economy of Life*, 64–65.

dzuje sa za odstránenie chudoby a bezpodmienečné zrušenie dlhov; citlivo dbá o pletivo života v jeho celku, vrátane ovzdušia, vody a pôdy; budúce udržateľné vzťahy so stvorením; a skúma a nebráni sa priamemu kritickému kontaktu s mocou vo svete práce, obchodu a financií.⁴⁰ Táto vzájomná prepojenosť je ešte dôraznejšie zrejmá v celom nedávno vydanom prehlásení SRC o misii a evanjelizácii *Spoločne k životu*. Tento koncept ako taký vznáša kritické námietky voči novovekej dichotómii náboženského a nenáboženského, čím vytvára priestor pre misiologické zaoberanie sa so skutočnosťou ako celkom. Koncept ekonomiky života preto podporuje holistickú misiu.

Ako sme videli z doterajšej diskusie, v samotných príslušných dokumentoch je možné nájsť dostatok príkladov pre toto tvrdenie, nakoľko vyzyvajú k svedectvu o tom, že Boh dáva život pre všetkých, k vytváraniu inkluzívnych a otvorených spoločenstiev, k aktívnemu zastávaniu sa za sociálnu spravodlivosť a ľudskú dôstojnosť či k usilovaniu o zodpovedný prístup k životnému prostrediu. Je možné tvrdiť, že ekonomika života je konceptom, ktorý nepodporuje individualistické pestovanie si vlastnej religiozity. Namiesto toho volá cirkvi k verejne deklarovanému svedectvu o ich viere v Trojjediného Boha, a to slovom i skutkom. Z toho dôvodu môže byť relevantným a prínosným aj pre cirkvi v strednej a východnej Európe, ktoré majú len obmedzené skúsenosti s takýmto druhom angažovanosti v projekte *missio Dei*.

Po druhé, tento koncept intencionalne vníma marginalizovaných ako aktívnych partnerov v snahe uskutočňovať ekonomiku života. Dokument *Ekonomika života, spravodlivosť a pokoj pre všetkých* tvrdí, že „transformácia musí zahrňovať tých, ktorí najviac trpia systémovou marginalizáciou, ako napríklad chudobných, ženy, pôvodné národy a ľudí žijúcich s postihnutiami. Nič, čo je rozhodnuté bez ich účasti, nie je možné vnímať v ich prospech.“⁴¹ Túto myšlienku misie z okrajov či periférií uskutočňovanej v moci Božieho oslobodzujúceho ducha ďalej rozpracováva dokument *Spoločne k životu*.⁴² Cieľom nie je jednoducho presunúť ľudí z periférií do centier moci. Skôr ide o konfrontáciu tých, ktorí si zaistujú svoje vlastné

---

40 Porov. Svetová rada cirkví, *AGAPE: A Call to Love and Action*, 4.

41 Svetová rada cirkví, *Economy of Life, Justice, and Peace for All*, ods. 22.

42 Pozri Svetová rada cirkví, *Together towards Life*, predovšetkým ods. 36–54.

pohodlné prebývanie v centre tým, že ostatných vytláčajú na okraj.⁴³ Dobrá zvesť o Božej vláde sa v tejto optike týka zaslúbenia uskutočnenia spravodlivého a inkluzívneho sveta.⁴⁴

Otázkou však zostáva, aký úspešný doteraz bol tento proces transformácie a inklúzie. Hoci prakticky všetky dokumenty venované ekonomike života kladú chudobných do popredia a prikladajú im ten najvyšší význam, nedarí sa im vyhnúť sa ďalšiemu upevňovaniu zvyčajného diskurzu založeného na stereotypnej dichotómii „my“ verzus „oni“. Predpokladá sa, že cirkev (či kresťania), to sme „my“, ktorí uvažujeme o tom najadekvátnejšom vzťahu k chudobným, t.j. ku „nim“. V dôsledku toho sú chudobní nezámerné objektívizovaní, pretože sú stavaní do pozície obyčajného predmetu, „veci“, ktorá je k dispozícii pre niečie slobodné premýšľanie. Táto skutočnosť vyznieva obzvlášť ironicky v súvislosti s dokumentom *Spoločne k životu*, ktorý dôrazne argumentuje v prospech aktívneho zapojenia sa chudobných/marginalizovaných.⁴⁵

Ďalej je potrebné povedať, že takýto diskurz „cirkev“ verzus „chudobní“ nezodpovedá skutočnosti, nakoľko väčšina kresťanov v dnešnom svete žije v chudobe. Vzniká dojem, že príslušné dokumenty tak boli napísané elitou pre elitu. Ak má byť koncept ekonomiky života braný vážne, je ho nutné premýšľať a realizovať v úzkej spolupráci s chudobnými a marginalizovanými. Navyše je potrebné dodať, že nejde o jednorazovú úlohu. Ide skôr o nepretržitý dynamický proces k neustálej účasti, v ktorom je cirkev, spolu s ďalšími aktérmi, volaná.

A napokon, koncept ekonomiky života ponúka dostatočný priestor pre ďalšiu kontextualizáciu so zámerom spraviť ho relevantným pre súčasný svet. Mnohí tvrdia, že v dnešnej dobe sú vhodnejšie tie ekonomiky, ktoré sú decentralizované, polycentrické a založené na nových, alternatívnych „výrobných prostriedkoch“, ako napríklad internet.

Smári McCarthy, islandský politik a poslanec za Islandskú pirátsku stranu, v rozhovore poskytnutom portálu *Česká pozice* tvrdí, že dnes sú tie najvýznamnejšie výrobné prostriedky umiestnené na internete, a preto

---

43 Porov. Svetová rada cirkví, *Together towards Life*, ods. 40.

44 Porov. Svetová rada cirkví, *Together towards Life*, ods. 46.

45 Porov. Svetová rada cirkví, *Together towards Life*, ods. 38.

slobodne dostupné rozličným aktérom.⁴⁶ Ešte sa však uvidí, či to v konečnom dôsledku povedie k demokratizácii trhu, ako mnohí dúfajú.

McCarthy upozorňuje ešte na ďalší aspekt, ktorý je dôležitý pre naše skúmanie. Tvrdí, že je bežne rozšírenou falošnou predstavou domnievať sa, že spoločnosť je ovládaná kapitalizmom. Namiesto toho, podľa neho, v skutočnosti prevládajú solidarita a spolupráca. Ako príklad uvádza fakt, že väčšina podnikov nefunguje na princípoch kapitalizmu – v prípade väčšiny spoločností ide o skupiny menšieho rozsahu produkujúce služby, pričom ľudia zúčastnení vo výrobných procesoch si vzájomne pomáhajú.⁴⁷

Tento argument predpokladá existenciu pevných lokálnych, no pritom vzájomne prepojených a na sebe závislých komunít. Táto vízia má styčné body s mnohými závermi z nedávneho vývoja v teológii a misiológii zdôrazňujúcimi zásadný význam lokálnej cirkvi. V budúcnosti je možné očakávať ešte väčšiu dôležitosť pripisovanú úlohe lokálnej cirkvi, ktorá je aktívne a naplno angažovaná v službe v prospech širšej komunity, a tak má vplyv na celú „pletivo života“, vrátane jeho ekonomických aspektov.

Záver

Písmo dáva ľuďom poverenie pracovať nielen vo svoj vlastný prospech, ale sa aj zodpovedne starať o celé stvorenie. Práca má preto svoje nespochybniteľné miesto a opodstatnenie v teologickej reflexii, ktorá prácu vníma ako jeden z dôležitých aspektov fungovania Božej „domácnosti stvorenia“. Ekumenický koncept ekonomiky života pojem práce uvádza do širšieho kontextu. Tento koncept totiž organicky spája dohromady nielen prácu, ale aj hospodárstvo a financie, spiritualitu, sociálnu spravodlivosť, ľudskú dôstojnosť a blaho celého stvorenia, čím jasne artikuluje teologicky podstatné, vskutku trojičné, dôrazy na reciprocitu, vzájomnú závislosť a prepojenosť či spoločenstvo vo všezahrňujúcom „pletive života“. Je to práve tento holistický akcent, ktorým kresťania môžu prispieť do diskusií o ekonomických otázkach. Preto by bolo veľmi obohacujúce otvoriť koncept ekonomiky života pre konštruktívny dialóg s pokiaľ možno najširším

---

46 Pozri Richard Cortés, „Nové dělení: Pravice vyznává centralismus, levice decentralizaci“, *Česká pozice*, uverejnené 14. januára 2018, dostupné online na: http://ceskapozice.lidovky.cz/nove-deleni-pravice-vyznava-centralismus-levice-decentralizaci-p8r-/tema.aspx?c=A180110_185239_pozice-tema_lube (zobrazené 20.4.2018).

47 Porov. Cortés, Nové dělení.

spektrum konverzačných partnerov, pričom je nutné vziať vážne aj prípadnú kritiku.

Snaha o realizáciu ekonomiky života ako záležitosť vskutku ekumenická, zahŕňajúca celé stvorenie, by mala usilovať o čo najväčšiu aktívnu účasť. Videné z misiologickej perspektívy, táto snaha predstavuje ďalší rozmer *missio Dei*, pretože dáva vyjadrenie Božej starostlivosti o blaho Božej domácnosti, vrátane jej potrebnej transformácie. Cirkvi zapojené do tejto Božej misie, konkrétne tie zo strednej a východnej Európy, ktoré majú neoceniteľnú dvojitú skúsenosť historickej existencie v podmienkach jedného experimentu s takzvanou „ekonomikou života“ na jednej strane a pritom nie sú zvyknuté na verejnú angažovanosť v ekonomických otázkach na strane druhej, môžu mať úžitok z ďalšieho konštruktívneho rozvíjania tohto konceptu a zároveň k nemu aktívne prispievať.

Mgr. Pavol Bargár, Th.D.

U Školky 447

251 01 Nupaky

bargarp@yahoo.com